

Een verhaal over de bewoners van Het Elger, Groot Have, Het Wagenvoort en De Schalmei.

Vier namen van woningen en een boerderij in en om Almen, waar in de eerste zestig jaren van deze eeuw mensen wonen, wier activiteiten en bekendheid veel verder reiken dan de grenzen van ons dorp. Het gaat om de schilderes en grafica Jeanne Bieruma Oosting, de hoedster van de Odilon Redon collectie Françoise Bonger-baronesse van der Borch van Verwolde, de boer Antonie Loman en de componist Johan Wagenaar.

De bronnen voor wat volgt zijn geweest gesprekken met familieleden en documentatie van hen verkregen, van contact met burens. De opsteller van het volgende is hen hiervoor zeer erkentelijk. Verder werden geraadpleegd catalogi, krantenknipsels en jaarverslagen.

Jeanne Bieruma Oosting 1898-1994

Een sterk onafhankelijke vrouw, zo kan Jeanne Bieruma Oosting worden genoemd. Afkomstig uit Friesland groeit zij op in Lochem, op De Cloese, en kiest ondanks verzet van haar ouders voor het kunstenaarschap. Zij volgt opleidingen in Haarlem bij de graficus Samuel Jessurun de Mesquita en op de Academie in den Haag onder meer bij Willem van Konijnenburg en trekt in 1929 op advies van haar vriendin, de eveneens onafhankelijke Charlotte van Pallandt, naar Parijs en blijft daar 10 jaar werken.

Parijs is voor haar een fascinerende stad en ze geniet van de culturele mogelijkheden, die de Lichtstad biedt. Zij volgt schilderlessen op de academie van André Lhote, maar maakt ook verder kennis met de grafiek -een techniek, die haar al eerder had geboeid- in Atelier 17 van Stanley William Hayter, de vernieuwer van de grafiek in deze eeuw. Zij bekwaamt zich in speciale etstechnieken als aquatint, de reliëf- en blinddruk en in de kleurgrafiek. Een andere leermeester vindt ze in Buckland Wright, die haar vertrouwd maakt met houtsnede en houtgravure.

Overdag wordt hard gestudeerd, maar 's avonds trekt zij er op uit met haar schetsboek om beelden vast te leggen van dronkelappen, voddensappers, kijvende vrouwen.

Zij ontmoet kunstenaars als Picasso, Kees van Dongen, Bonnard, Rouault, Léger en Braque, die experimenteren en de kunstwereld uitdagen met hun eigen interpretatie van wat ze zien. Dit is niets voor Jeanne Oosting, die haar hele leven figuratief blijft werken.

In Parijs wordt zij lid van de Femmes artistes peintres en Peintres graveurs en krijgt in 1937 de bronzen medaille van de stad Parijs voor haar schilderstuk "Landelijk Sextet", een groepje spelende muzikanten in het bos.

In 1940 keert zij terug naar Nederland en vestigt zich na de oorlog in Amsterdam, waar zij in 1968 een huis koopt met uitzicht op het Oosterpark, dat in vele van haar schilderijen vereeuwigd zal worden. In 1955 koopt zij "Het Elger", dat in een krantenartikel beschreven wordt als landhuisje. Zij is landvrouwe van de "Almense Mølle" aan de Bakkersteeg. En velen herinneren zich het beeld van Charlotte van Pallandt op het gazon voor het huis, dat een "achteroverliggende figuur met draperie" voorstelt, door Jeanne Oosting betiteld als "De Merkelgodin" en dat van de kinderen in het dorp de naam "Kameel" krijgt.

Zij wordt "De Vrouw aan het Venster" genoemd, omdat veel van haar werk gemaakt is door uit te kijken uit het raam, hetzij in Amsterdam dan wel in Almen. In haar schilderwerk laat zij zich inspireren door bloemen, voorwerpen uit het interieur en door de tuinen, die zij ziet vanuit het raam. Zij illustreert werk van Vestdijk, Edgar Allen Poe, Baudelaire, Dostojewski. Zij ontwerpt de serie klederdrachten voor de kinderpostzegels van 1960 en wenst, dat haar ouders dit blijk van erkenning van haar kunstenaarschap hadden kunnen beleven. Zij is één van de vooraanstaande grafici in Nederland en stelt in 1968 de Jeanne Oosting prijs in, een fonds ter ondersteuning van figuratief werkende kunstenaars en aquarellisten, omdat zij als figuratief werkend kunstenaars en als alleenstaande weet, hoe moeilijk het is zich staande te houden.

Jeanne Oosting is een markante vrouw. Haar auto parkeert zij, waar het haar uitkomt; na het verlopen van haar rijbewijs rijdt ze nog 15 jaar zonder. Zij is een verwoed rookster -een kleurenfoto toont haar met sigaret bij haar werk- en haar tuinman vraagt zij: "Haal nog eens zo'n pakje met een blond meisje erop". Dat is het toen bekende merk Belinda. Een lekkere maaltijd slaat zij niet af, want na een dinertje bij haar vriendin Bonger hoort hij: "Ik heb lekker katholiek gegeten". Vermoedelijk betreft het een vrijdag, visdag voor de katholieken en een veel voor- komend gebruik bij anderen die dag ook vis te eten. Ze zit in de jury van de stoelendans en Juliana mag door haar tuin keert maken. Ze doet mee aan het vogelschieten.

Velen herinneren zich, hoe zij zich energiek door Almen verplaatst tot de oude dag zijn tol eist en hulpvaardige handen haar in een rolstoel voortduwen.

In 1982 schenkt zij een groot gedeelte van haar eigen kunstwerken aan het museum in Maas- sluis. De Petrov vleugel -muziek is haar tweede passie- gaat na haar dood naar onze kerk, waar in 1996 een glas in lood raam wordt onthuld boven de zijdeur naar een voorschets van haar en uitgewerkt en getransponeerd voor glas in lood door de Zutphense kunstenaar J.M.Germans; het is een geschenk van de Gemeente Gorssel als een blijk van eerbeton voor haar grote betrokkenheid bij ons dorp. Zo blijft zij in Almen voortbestaan.

Françoise W.M.Bonger-baronesse van der Borch van Verwolde 1887-1975

Françoise van der Borch van Verwolde, geboren op De Hoogenkamp, ontvangt thuis onderwijs en gaat daarna naar kostschool. Zij wil verder studeren, maar haar vader verzet zich daartegen. Het gezin is inmiddels verhuisd naar Verwolde. Pas na zijn dood kan zij met haar studie Frans beginnen; hiervoor moet zij zich eerst nog het latijn meester maken. Reist zij naar haar universiteitsstad, dan gaat dat met de koets of de ezelwagen naar het station van Laren. In 1925 doet zij haar doctoraal examen Frans. Uit die tijd stamt haar vriendschap met Jeanne Bieruma Oosting. Zij is 40 jaar oud, wanneer zij naar Parijs vertrekt en in 1930 de weduwnaar Andries Bonger ontmoet.

Andries Bonger, een selfmade man, is verzekeringsagent van het Amsterdamse assurantiekantoor Mercier, gespecialiseerd in scheepszaken, dat hem in Parijs detacheert. Het is een man met veel belangstelling en oog voor kunst; hij kent en steunt schilders als Emile Bernard, Odilon Redon en van Gogh. Hij verwerft schilderijen van Bernard, van Cézanne en van Gogh, maar concentreert zich tenslotte op Redon, van wie hij een grote verzameling schilderijen en lithografieën bijeenbrengt. Daarnaast bouwt hij een aanzienlijke collectie boeken op met onder meer werken van Shelley, Keats, Byron, van Balzac, Flaubert en de Goncourts.

Françoise en Andries zijn erudiete geesten, die elkaar goed aanvoelen. Zij trouwen in 1934 in Rome; hij is dan 73 en zij 47. Het huwelijk duurt helaas niet lang; Andries overlijdt in 1936.

Françoise houdt de inmiddels tot meer dan 100 stuks uitgegroeide collectie schilderijen en 8000 boeken in stand. Collectie en boeken laat zij tijdens de Tweede Wereldoorlog onderduiken.

Reeds voor de oorlog koopt zij Groot Have van de heer Markvoort en verhuurt het, maar betreft het pas na de oorlog en brengt daar de verzameling onder. Mien Ruys legt de tuin aan, in de tuin staat de theekoepel "Klein Keppel" en in de Berkel ligt haar bootje "Schryverke" genoemd naar het gelijknamige gedicht van Guido Gezelle. Groot Have wordt een huis, waar zij cursussen franse literatuur geeft en waarheen zich velen uit binnen- en buitenland begeven, die haar willen ontmoeten en de collectie willen bewonderen. Deze wordt door de regering van een dermate kwaliteit geacht, dat zij wordt verklaard tot Nationaal Cultuur Bezit, wat betekent dat de collectie het land niet mag verlaten.

Wie haar kennen, noemen haar bescheiden en vriendelijk. Zij heeft veel belangstelling voor de jongeren en steunt hen, waar nodig. Ten behoeve van de huidige bewoners van De Cruydhof regelt zij, dat zij daar in lengte van jaren mogen blijven wonen.

Antonie Loman 1899-1969

Antonie Loman van Het Wagenvoort, geboren in Almen, betekent veel voor zijn dorp, maar ook voor agrarisch Nederland. Hij is geworteld in een gelovige familie en als boer nauw verbonden met de grond. Hij heeft grote sociale betrokkenheid en verantwoordelijkheidsgevoel, kwaliteiten, die hem ook buiten Almen brengen.

Hij wordt gekarakteriseerd als een man van grote eenvoud en een diepe geloofsovertuiging; waar hij kan helpen, doet hij dat zowel plaatselijk als landelijk. Tijdgenoten vinden in hem iemand, die voor iedereen benaderbaar is en die gezag uitstraalt; zijn indrukwekkende gestalte helpt hem daarbij. Zijn doen en laten worden beheerst door evenwichtigheid en rust. In zijn taal is hij bescheiden en hij geeft richting aan wat er moet gebeuren.

Op plaatselijk niveau mogen in herinnering worden gebracht zijn inzet voor Sportvereniging Almen, voor het zwembad De Berkel, voor de sporthal en "Ons Huis". Hij is 23 jaar raadslid van Gorssel en van 1966 tot zijn dood, door een ongeval in 1969, wethouder en loco-burgemeester.

Hij fungeert van 1961 tot 1968 als voorzitter van de Nationale Coöperatie Aan- en Verkoopvereniging voor Land- en Tuinbouw G.A. "Cebeco" te Rotterdam, de opvolger van het "Centraal Bureau"; daarvoor is hij reeds enige jaren bestuurslid. Tekenend voor zijn bescheidenheid is, dat hij het voorzitterschap pas wil aanvaarden, nadat grote druk op hem wordt uitgeoefend.

Is tot begin van de jaren 60 het agrarisch bedrijf de basis van het "Centraal Bureau", daar komt tijdens zijn voorzitterschap grote verandering in. Tuinbouwactiviteiten worden in de organisatie ondergebracht. Deelnemingen komen op gang, het samengaan met derden en het streven naar concentratie van productiemiddelen.

Onder de veelheid van deelnemingen mogen bijvoorbeeld genoemd worden de productie van meststoffen, de aan- en verkoop van granen, zaai- en pootgoed, veekoeken.

Opgezet wordt een ingenieurs- en bouwbureau, geïnvesteerd wordt in een afdeling aardolieproducten (OK) en landbouwwerktuigen, gestreefd wordt naar eenheid van beleid bij de te voeren merken bij landbouwwerktuigen dealers.

Hij stimuleert de concentratie in de coöperatieve vee- en vleessector, waaruit Coveco is ontstaan en heeft een aandeel in de totstandkoming van de coöperatieve pluimvee-slachterij Wezepe voor pluimvee afkomstig van fokbedrijven uit het noorden van het land.

Onder zijn voorzitterschap komen klaar de restauratie van het hoofdgebouw en de bijgebouwen van 't Velde in Warnsveld, waar de stichting van dezelfde naam haar opleidings- en vormingswerk verricht.

Johan Wagenaar 1862-1941

Wagenaar volgt slechts lager onderwijs, wil musicus worden en begint in 1875 met zijn studie piano, orgel, viool en compositie aan de Utrechtse Toonkunstmuziekschool onder leiding van Richard Hol. De talentvolle Wagenaar wordt onmiddellijk na zijn eindexamen in 1885 leraar aan de Utrechtse Muziekschool; hij is inmiddels ook violist en altist in het Utrechts Stedelijk Orkest.

Als directeur van de Muziekschool leidt hij bekende componisten op als Peter van Anrooy, Alexander Voormolen, Willem Pijper en Bernard Wagenaar (geen familie). Kenmerkend is, dat hij zijn leerlingen nooit zijn eigen opvattingen opdringt, maar ieder de gelegenheid geeft zich te ontplooien. Hij wordt organist van de Utrechtse Domkerk en wordt door tijdgenoten gekenschetst als een der grootste Nederlandse organisten.

Verscheidene van zijn werken veroveren een plaats in het hedendaagse repertoire. Hij componeert de opera's "De Doge van Venetië", "De Cid", zangstukken, enkele komische schetsen, waarvan "De Schipbreuk", op tekst van de Schoolmeester, het bekendst is. Ouvertures als "Cyrano de Bergerac", "Saul en David" en "De Getemde Feeks" worden nog steeds gespeeld. Chailly, dirigent van het Koninklijk Concertgebouworkest, schrijft over zijn muziek: "Er was in Nederland een prachtige romantische school met Wagenaar als grootste voorbeeld. Hij was een mengsel van Verdi en Richard Strauss. Maar wat een kennis van instrumentatie en orkestratie! En prachtige ideeën en fraseringen".

Wagenaar treedt op als organist, pianist en dirigent. Hij is regelmatig gastdirigent bij het Utrechts Stedelijk Orkest, het Residentieorkest en het Concertgebouworkest. Hij is de eerste, die in zijn hoedanigheid als dirigent van de afdeling Utrecht van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst symfoniën van Mahler uitvoert.

Hij wordt in 1919 directeur van het Koninklijk Conservatorium in den Haag. Hij wordt door het Koninklijk Huis geraadpleegd, wanneer muziekgezelschappen het predikaat "koninklijke" aanvragen of voor het verlenen van beurzen aan talentvolle artiesten. Hij heeft de leiding van de muziek ter gelegenheid van de viering in 1929 van het 50-jarig verblijf in Nederland van Koningin Emma en krijgt in datzelfde jaar de Gouden Eremedaille voor Kunst en Cultuur behorende bij de Huisorde van Oranje voor zijn grote verdiensten voor de nederlandse muziek. Bij een andere gelegenheid schenkt Koningin Wilhelmina hem een ijsbeervel en een getuige weet te vertellen, dat hij zich tijdens zijn middagslaapje er inwikkelt.

Wagenaar is geen stadsmens. In 1920 koopt hij het buitenhuis aan de Ehzerallee, dat hij "De Schalmei" noemt, een naam, die hij bedenkt, wanneer zijn dochter bij het zien van een trompet uitroept: "wat een leuke schalmei". Of dit een waar verhaal is, kan betwijfeld worden, want een schalmei is de voorloper van een hobo en dochter Johanna, die door de burens Bé wordt genoemd, is dan leerling of reeds lerares aan het Haags Conservatorium.

Zijn vacaties brengt hij in Almen door, meestal te midden van vrienden en familie; er wordt veel gewandeld, gefietst en gezwommen in de Berkel en Wagenaar neemt hieraan deel, tenzij hij met een compositie bezig is. In het huis heeft hij een aparte kamer met piano en hij wijdt zelfs een compositie aan Almen, getuige de ondertitel van "Intermezzo Pastorale" uit 1933, die luidt: "Impressie van de wijde Almense landen langs de Berkel, onder grote zomerwolken en in het wegvloeiend licht der avondzon".

Ook na zijn pensionering als conservatorium directeur in 1937 verblijft hij veel in Almen. Het is bekend, dat hij goede contacten onderhoudt met de bewoners van bij voorbeeld De Havekus Horst, De Ehzerman en De Boschkamp en tot kort voor zijn overlijden bespeelt hij zo nu en dan op zondag het orgel in onze kerk. De bijgaande karikatuur heeft als tekst: "Voorspel kerkdienst Almen Zondag 31 Juli 1938 (onderwijl kijkend of de dominee er nog niet staat)". In De Schalmei wordt in de rollaag boven het raam een steen aangebracht met de tekst: "Hier werkte Johan Wagenaar 1920-1940".

E.Boevé.